

egyházközségek alá rendelte.

Az intézményfejlesztés technikai Magyarországon még idegenek az egyházközségek számára, francia és német nyelvterületen viszont már több tíz esztendő tapasztalatra lehet visszatekinteni. Az idegenkedés legfőbb oka, a papképzés elmaradottsága mellett a közösségi stabilitáshoz, változatlanlansághoz és a hagyományok folytonosságához való ragaszkodás, amely a radikálisan és gyorsan változó társadalmi és kulturális viszonyok között nem meglepő.

Az elkötelezett keresztények azt várják el az egyháztól és az egyházközségtől, hogy szilárdan álljon az idők forgatagában, nyújtson biztonságot és adjon egyértelmű és megbízható támaszt az élet nagy kérdéseire, a személyes és családi élet nehézségeire vonatkozóan.

Ennek fényében az egyházfejlesztés ajánlatának befogadására akkor lesznek képesek az egyházközségek, ha a fejlesztés a nagyobb fokú stabilitást tudja ígérni az adott közösségnek és ha annak erre nyitott papja van.

Bármennyire is nyilvánvaló tendenciák mutatják, hogy a hagyományos lelképásztorkodás megújulásra vár, a változáshoz szükséges bátorság sokszor hiányzik a papságból és az egyházközségek belső köréből is. Az egyházfejlesztés reményekkel kecsegtető ajánlatáról intenzív felvilágosító munkát kell végezni a papság körében és törekedni megértetni az elkötelezett keresztényekkel, hogy a fejlesztés számukra is nagyobb biztonságot ad, és a kegyelmi adományokhoz való elevebb hozzáférést biztosít.

Irodalom:

Caputo, John D. *The insistence of God: A theology of perhaps*. Indiana University Press, 2013.

Lohfink, Gerhard. *Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója*. Ford.: Kocsi György. Luzern: Egyházforum, 1990.

Mette, Norbert és Hermann Steinkamp. *Sozialwissenschaften und praktische Theologie*. Pat-mos-Verlag, 1983.

Rahner, Karl, Herbert Vorgrimler, és Kuno Füssel. *Teológiai kishoztár*. Ford.: Endreffy Zoltán, Nyíri Tamás Szent István Társulat, 1980.

Zulehner, Paul M., Josef Fischer és Max Huber. *Népem lesztek: a gyülekezeti hit alapjai*. Ford.: Rohonci Katalin. Luzern: Egyházforum, 1990.

GROMON ANDRÁS

A RETUSÁLÓ MÁTÉ HOGYAN VÁLTOZTATTA MEG MÁTÉ AZ ÁLTALA ÁTVETT MÁRK-SZÖVEGEKET?

A retusálás nagymestere c. tanulmányban bemutattam, hogy változtatta meg Lukács az általa átvett Márk-szövegeket, most ezt az áttekintést végzem el Máté és Márk vonatkozásában.

Érdekes és elgondolkodtató, hogy lényegében *ugyanazokkal* a vonásokkal találkozunk Máténál, mint Lukácsnál, még ha más arányokban is. Ezért felmerül bennem a gondolat, hogy Máté és Lukács talán *ugyanazt* a Márk-szöveget használta forrásként (és persze módosította azt belátása szerint), *de* ez a Márk-szöveg *nem volt azonos* az általunk ismert Márk-szöveggel (alighanem annál későbbi volt). Ha ez a kettős feltételezésem helytálló, akkor *talán* levonható az a következtetés, hogy a szóban forgó retusálásnak az alcímekben megfogalmazott jellegzetességei tulajdonképpen *nem* Máté és Lukács, hanem *a feltételezett* – számunkra ismeretlen – *Márk-szöveg felfogását* tükrözik (ld. *Harmadik közös forrás? c. tanulmányomat*).

A könnyebb összevethetőség érdekében ugyanabban a sorrendben tárgyalom a retusálás egyes vonásait, mint a Lukács-tanulmányban. (A Máté-evangélium adott helyeinek megadásában kivételesen nem teszem ki a szokásos „Mt” jelzést.)

Óvakodás a személyességtől és az érzelmeiktől

A leprás gyógyításának történetében (8,1-4) Máté nem közli Jézus Márknál olvasható, különböző *érzelmi* megnyilvánulásait: „haragra gerjedt, megesett rajta a szíve – ráripakodott, és rögtön kiutasította”.

Amikor hordágyon visznek egy bénát Jézushoz (9,1-8), és bizalmukat látva Jézus azt mondja. „Bátorság, gyermekem! Isten megbocsátja bűneidet!”, Máté szövegéből kimarad az írástudók *„csodálkozása”*: „Ki ez, (hogy így mer beszélni)?”

A lánya megmentését kérő apa történetében (9,18-23) Máté (nem csupán Márkkal, hanem még Lukáccsal is ellentétben) nem közli a személyesség alapvető megnyilvánulását, vagyis az apa *nevét* (Jairus), csak annyit mond a 18. és a 23. versben egyaránt, hogy „egy előljáró”, ill. „az előljáró”.

A béna kezű ember szombati gyógyításának leírásából (12,9-14) Máté kihagyja Márk leírását arról, hogy milyen sok élénk indulat és érzelem dolgozott Jézusban: „...*haraggal* végignézett rajtuk, és mivel *részvétet* érzett irántuk, *szomorú* volt szívük megkövesedettsége miatt”.

Amikor kisgyerekeket vittek Jézushoz, és a tanítványok meg akarták akadályozni, hogy Jézus foglalkozzék velük (19,13-15), Márk szerint Jézus *„bosszús lett”*, és tanítása után nem csupán megáldotta

a kisgyerekeket, hanem *át is karolta őket*, ami a gyengédség igazi megnyilvánulása – Máté azonban elhallgatja mindezt.

Jézus és a gazdag ifjú történetében (19,16-22) Máté nem közli Jézus érzelmi vonzódását: „*megkedvelte őt*”, az ifjú érzelmi megnyilvánulásait pedig csak részben: az „*elkomorodott*” elhagyásával csak azt, hogy „szomorúan elment”.

Márk szerint Jézus a Getszemáni-kertben (miután maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost) „kezdett megborzadni és kezdte elveszíteni nyugalmát”, Máté azonban ezt az érzelmi állapotot is tompítja (26,37): „*szomorkodni* kezdett”.

A fentiek fényében nagyon érdekes viszont, hogy Máté két esetben is személyességi *többlettel* szolgál Márk szöveghez képest: a két vak meggyógyításának történetében (9,27-31 // 20,29-34) azt olvassuk, hogy „*megérintette* a szemüket”, a színeváltozás történetében pedig (17,1-8) szintén azt, hogy „*megérintette*” a félénk tanítványokat, és úgy biztatta őket: „Keljete fel, és ne féljete!”

A konfliktusok tompítása

A tengeri viharral kapcsolatos történetben (Mk 4,35-41), hasonlóan Lukácshoz: „*Hol van a bizalmatok?*”, Máté is enyhíti Jézus szemrehányását, amely Márknál nagyon határozott: „Hogyan van az, hogy még mindig nem bíztok Istenben?” Máté azonban a tanítványok egyértelmű „nem bizása” helyett csak azt mondja, hogy „*csekély* a bizalmuk” (8,26), és így tompítja Jézus és tanítványai konfliktusát.

Hasonlóan jár el a magvető példázatával összefüggésben (13,18): nem említi meg a tanítványok értetlenségét, és azt sem, hogy Jézus emiatt megdorgálja őket (Mk 4,13)

A Jézus és rokonai közötti konfliktus leírásában (12,22-32.46-50) Máté egyrészt *kihagyja* Márk ábrázolásából Jézus rokonainak – Jézust védeni akaró – véleményét: „magán kívül van”, másrészt *törli* a Jézus és a rokonok közti összetűzést: emezek ugyanis, amikor meghallották, hogy az írástudók szerint Belzebúb, a démonok fejedelme működik Jézusban, „elmentek, hogy hatalmukba kerítsék (és hazavigyék)”

A tisztaságról folytatott, a farizeusok és írástudók, illetve Jézus közötti vita bemutatásakor (15,1-20) Máté lényegileg átveszi Márk anyagát, de rövidítéseivel, átalakításaival, a sorrendiség megváltoztatásával és betoldásaival (12-14.20b v.) *enyhíti* az ellentétet Jézus tanítása és a zsidó gyakorlat között.

Megszépítés – befektetés

Ami *a megszépítést* illeti, ezt akár a konfliktusok tompításának, vagy azok sajátos esetének is tekinthetnénk; mindenesetre Máté eljárásra erősen emlékeztet Lukácséra: két kivételtől és Júdás személyétől eltekintve, a megszépítés kedvezményezettjei a tanítványok – de lássuk előbb a két kivételt.

Jairus lányának „feltámasztási” történetében Márk szerint Jézus utasítja ki a házból a zajongó tömeget (Mk 5,40), Máté viszont ködös általánosságban beszél, feltehetően azért, mert sértőnek találta *Jézusra* nézve a kiutasítás magatartását; mindenesetre csak azt mondja: „kiutasították a tömeget” (9,25).

Hasonlóképpen kíméli *Jézus rokonainak* becsületét. Mivel értetlenségre talált szülőfalujában, Názáretben, Jézus felsóhajt: „Csak a hazája veti meg a prófétát, meg a rokonai és a családja” (Mk 6,4) Máté azonban kihagyja ebből a felsorolásból Jézus rokonait – ami persze fölöttébb furcsa eljárás, hiszen azt meghagyja benn, hogy „a családja” (13,57)...

Nézzük akkor azokat az eseteket, amelyekben *Jézus tanítványainak* magatartását szépíti meg.

Elősorban *a tanítványok értetlenségét* hagyja figyelmen kívül, vagy ami rosszabb, festi át megértéssé: Már az előző alpontban is említettük ezt a magvetőről szóló példabeszéd kapcsán (13,18). – Mk 8,14-21-ben két téma keveredik: Jézus óvása „a farizeusok kovászatól”, illetve a tanítványok értetlensége a „kenyérzaporítások” mondanivalóját illetően: itt az utóbbira vonatkozik Jézus számonkérése, Máté azonban egyrészt „a farizeusok kovászára” vonatkoztatja ezt, másrészt az ellenkezőjére fordítja a tanítványok hiányosságát (16,12): „Ekkor megértették, hogy nem azt mondta, a kenyér kovászatól óvakodjanak, hanem a farizeusok és szadduceusok tanításától.” – A tengeri vihar történetében az Istenbe vetett *bizalom hiányában* nyilvánul meg az értetlenségük, s bár enyhébb formában Máté is közli, hogy Jézus megdorgálja őket, utána azonban hitvallássá alakítja át értetlenségüket (14,33): „Valóban Isten fia vagy!”, mondják. – A második szenvedésbejelentés után Márk azt írja (Mk 9,32): „Nem értették meg ezt a beszédet, viszont féltek megkérdezni őt”, Máté azonban csak annyit jegyez meg, hogy „erre nagyon elszomorodtak” (17,23).

Jézus azonban nemcsak a tanítványok értetlenségét kérte számon, hanem adott esetben a *viselkedésüket* is. Működése végén egy asszony drága nárduszolajat öntött Jézus fejére, ezért egyes tanítványok „bosszankodtak magukban”, majd „ráripakodtak”, mire Jézus leteremtette őket: „Hagyjátok [békén] őt! Miért okoztok neki fáradságot...?” (Mk 14,3-6), Máté azonban mindkét feddést kihagyja az elbeszélésből (26,6-13). – Amikor a Getszemáni-kertben, imájából visszatérve Jézus alva találja tanítványait, Márk azt írja: „Simon, te alszol!? Nem volt erőd egy órát résen lenni?” (Mk 14,37), Máté viszont kihagyja a személyes megszólítást, és az egyes számú megfogalmazást („Nem volt erőd...?”) általánosító többes számra váltja: „Ennyire nem volt erőtök...?” (26,40), enyhítve ezzel a Péternek tett szemrehányást.

A fentiek tanítványkímélő eljárása alapján különösen is meglepő, mennyire *befektíti* Máté *Júdást*: Márk és Lukács szerint a főpapok maguktól ajánlanak pénzt Júdásnak (Mk 14,11), Máté szerint

viszont Júdás volt a kezdeményező: „Mit szándékoztok nekem adni, ha kiszolgáltatom őt nektek?” (26,15). – Júdás árulásának „megjövendölését” Márk így írja le (Mk 14,17): „Mondom nektek, hogy egy közületek ki fog szolgálni engem; [egy], aki velem eszik.” Máténál ez így hangzik (26,23): „Aki velem együtt mártotta kezét a tálba, az szolgált ki engem.” Máté ebben a mondatban háromszorosan megváltoztatja Márk szövegét: *a)* az elején kihagyja, hogy „a tizenkettő közül egy”, *b)* a jelen idejű „velem együtt mártogat” helyett éppen bekövetkezett eseményre utaló múlt időt (*aorisztosz*) használ: „[éppen most] velem együtt mártotta”, *c)* a mondat végén betoldja: „az szolgált ki engem”. Ezekkel a módosításokkal azt sugallja, hogy a tanítványok számára egyértelmű lehetett: Júdásról van szó, holott Márk és Lukács szövegében ez homályos marad. A 25. versben aztán az olvasók számára külön is nyomatékozza, hogy Júdásról van szó, holott ez a szöveg nem található meg Márknál (és Lukácsnál sem): „Meggzóalt Júdás is, aki kiszolgáltatta őt, és ezt mondta: 'Csak nem én vagyok az, Rabbi?' [Mire Jézus] ezt mondta neki: 'Te mondtad.'”

Az effajta *befeketitő* eljárás ezen kívül – egy kivétellel – csak a *farizeusokat* éri: A tisztaságról folytatott vitában átvieszi ugyan Márk anyagát, de rövidítéseivel, átalakításaival, a sorrendiség megváltoztatásával és betoldásaival (12-14.20b v.) kiélezi az ellentétet Jézus és a farizeusok között. – A „Szabad-e adót fizetni a császárnak” kérdés kapcsán Márk azt írja: „látva színészkedésüket” (Mk 12,15), Lukács azt, hogy „észrevette ravaszkodásukat” (Lk 20,23), Máté viszont (22,18): „felismerte rosszindulatukat” (az eredetiben *ponéria*). (A Márk által említett színészkedést is említi, de Jézus kérdésében szerepelteti.) – Ugyanilyen nyilvánvaló ez a magatartása Jézus és a gazdag ifjú történetében: (akárcsak Lukács, ő is) kihagyja a főparancs iránt érdeklődő törvénytudó és Jézus alábbi, egymást kölcsönösen elismerő szavait, mintha nem tudná elképzelni, hogy létezik pártatlan és értelmes rabbi: „...az írástudó ezt mondta neki: 'Úgy van, rabbi! Az igazságnak megfelelően mondtad...' Jézus pedig, látván, hogy értelmesen ezt mondta neki: 'Nem vagy messze Isten országától'” (Mk 12,32-34).

Még egy befeketitést, az említett kivételt kell megemlítenünk, annál is inkább, mivel ez rendkívül súlyos történelmi következményekkel járt: Máté szerint Jézus keresztre feszítettetéséhez az adta meg a végső lökést Pilátusnak, hogy „*az egész nép*” így kiáltott (27,25): „Vére szálljon ránk és gyermekeinkre!” Talán még jobban átérezzük ennek a súlyát, ha tudatosítjuk, hogy Máté itt nem a „tömeg” (*okhlosz*) szót használja, hanem a *laosz*-t, és ezzel feltehetően azt sugallja, hogy a nép mint „a szövetség népe” viseli a felelősséget Jézus haláláért (tehát a tömeg és a vezetők együttesen), és ezt csak aláhúzza az „egész” határozószó alkalmazása.

Hódolat a hatalomnak

Lukácshoz képest szinte elhanyagolható Máténak ez a vonása, és *csak Pilátussal* kapcsolatban nyilvánul meg.

Amikor Jézus némasággal reagál a főpapok vádjaira, Pilátus megkérdezi tőle (Mk 15,4): „Semmit sem felelsz? Nézd, mennyi mindennel vádolnak!” Márk erre megjegyzi (Mk 15,5): „Jézus azonban többé semmit sem felelt, úgyhogy Pilátus csodálkozott.” Máté, nyilván azért, hogy szebb fényben mutassa be Pilátust, azt írja: „...úgyhogy a helytartó *nagyon* csodálkozott” (27,14).

Márknál a nép kezdeményezi Barabbás szabadon bocsátását (Mk 15,8), Máténál *Pilátus veti föl* a kérdést (27,17): „Mit akartok, kit engedjek szabadon nektek? Barabbást vagy Jézust, akit messiásnak neveznek?” Nyilvánvaló, hogy Máté ezzel Pilátus jóindulatát akarja szemléltetni, hiszen hozzá is teszi (27,18): „Tudta ugyanis, hogy rosszindulatból szolgáltatták ki őt.”

Hasonlóképpen Pilátus lehető legjobb színben történő bemutatását szolgálja Máténál *két legendás elem*: Pilátus feleségének Jézussal kapcsolatos álma, illetve Pilátus kézmosása, amellyel ártatlanságát akarja kifejezni (27,19.24-25). Mindkét elemnek az a rendeltetése, hogy minden felelősséget a zsidókra hárítson, Pilátust pedig fölmentse, ahogyan ezt a célt szolgálja a népnek az előző alpont utolsó bekezdésében említett önátkozása is (27,25).

(Lukácstól eltérően Mátéra *nem jellemző*, hogy a témától függetlenül *eltúlozná* a dolgokat; ez jobbra csak a „csodás események” felnagyításában jelentkezik nála, ahogyan a következő pontban látjuk.)

Az események csodás beállítása

Éz a vonás a legegyszerűbben *a mennyiségek növelésében* mutatkozik meg: Ahol Márk arról számol be, hogy Jézus meggyógyított egy megszállottat vagy egy vakot, ott Máté *két* megszállotról, illetve vakról beszél (8,28; 9,27 és ld. még 20,30), s amikor Márk „sok” beteg meggyógyításáról számol be (meglehet, már ő is túlzó módon), akkor Máté „*minden*” beteg gyógyulásáról (8,16).

Hasonló eset az, hogy Márk „nagy szélviharról” beszél (Mk 4,37), és bár a szokásos fordításban Máté is „nagy viharról”, de az eredeti szöveg szó szerint azt jelenti: „*nagy rengés*”. Ez a jelenség kíséri a Sínai-hegyi teofániát (2Móz 19,18), Isten „megjelenését” Jóbna (Jób 38,1; 40,6), Jézus halálát és feltámadását Máté ábrázolásában (Mt 27,51.54; 28,2), márpedig ez a végidők apokaliptikus leírásának klasszikus vonása ez (vö. Mk 13,8).

A tengeri vihar elmúltával Márk (és Lukács) szerint *a tanítványok* csodálkoznak el, mondván (Mk 4,41): „Ugyan ki ez, hogy a szél és a tenger egyaránt engedelmeskedik neki?” Máté viszont azt írja (8,27): „*Az emberek* elcsodálóztak...”, így azonban

ellentmondásba kerül önmagával, hiszen az ő leírása szerint is csak a tanítványok vannak jelen a hajóban. Mit is keresnének „az emberek” a viharos tengeren? (Márknál éppenséggel szó lehetne erről, mert ő azt írja, hogy „más hajók is voltak vele”). De az ún. kóruszáradék stíluseszközével, „a tömeg” ámuldozását hangoztatva Máté tovább fokozza az esemény csodaszerűségét (vö. Mk 186. l.áb.).

Jézus „vízen járásának” történetét (Mk 6,45-52) Máté megtoldja még Péter „vízen járásának” történetével (14,28-29).

Ugyanilyen túlzó betoldással van dolgunk, amikor Márknál Jézus „Jónás próféta jeléről” beszél, Máté pedig Jézus szájába adja még (12,40): „*Ahogy Jónás három nap és három éjjel volt a tengeri szörny gyomrában, úgy lesz az Emberfia [is] a föld gyomrában három nap és három éjjel.*” Ezzel azonban feje tetejére állítja Jézus mondanivalóját, ráadásul nagyon ügyetlenül: Az előző versben Jézus azt mondta, hogy nem kapnak semmiféle csodajelét, most meg állítólag mégis felkínál nekik egy bizonyító csodát, nevezetesen (háromnapos sírban nyugvását és) a feltámadását, vagyis olyan csodában kellene hinniük, amely még a jövő tárgya, és amelyet – ha bekövetkezik is – nem észlelhetnek majd! Ráadásul Máté azt is figyelmen kívül hagyta, hogy „a tengeri szörny gyomrában rejtőzést” (amely csupán Jónás kezdeti engedtlenségét jelképezi) a niniveiek nem tapasztalhatták, következésképpen „jel” sem lehetett számukra!

Van a Máté-féle **fokozásnak** két sajátos, Máté szándéka szerint különösen **hatásos** esete is. Az egyik: A fügefafa Jézus által történt, állítólagos megátkozása nyomán Márk arról számol be, hogy a fügefafa másnap reggelre „gyökerestül kiszáradt” (Mk 11,12-14.20-24), Máté viszont azt állítja, hogy a fügefafa „azonnal” elszáradt (21,19). A másik: Márknál Jairus azt mondja beteg lányáról, hogy „a végét járja” (Lukácsnál azt, hogy „haldoklik”; vö. Mk 216. és Lk 375. l.áb.), Máté szerint viszont azt, hogy „éppen most halt meg” (9,18): ezzel **halottfeltámasztássá** alakítja a beteggyógyítást.

A „Jézus-jelenség” értelmezése szempontjából súlyos következményekkel járt a következő két csodás beállítás.

Márknál mindhárom szenvedésbejelentésben azt mondja Jézus, hogy – meggyőződése szerint – „három nap múltán” ismét „talpra fog állni” (hagyományos fordításban „feltámad”). Ezt a „három nap múltán”-t Máté (Lukáccsal együtt) átalakítja, és azt írja: „a harmadik napon” (16,21; 17,23; 20,19). A „három nap múltán” semitizmus, amely eredetileg csak azt jelenti: „rövid időn belül, hamarosan” (a görögben *meta treisz hémeras*; vö. Mk 14,58; 15,29) A „harmadik napon” viszont (*té trité hémera*) pontos időpont-rögzítés, ha úgy tetszik: pontos **jövendölés** akar lenni, és többek között Jézus „feltámadásának” kivételes, csodaszerű eseményként történő értelmezését szolgálja.

Ezek után már végképp nem csodálkozunk azon, hogy amikor húsvét vasárnap reggel az asszonyok Jézus sírjához mennek, akkor Máté szerint nem egy „fehér ruhába öltözött **fiatalember**” (Mk 16,5), hanem egy „**angyal**” áll elébük, és ad nekik eligazítást (28,2-5).

A fentiekhez képest csak apróságként érdemes megemlíteni, hogy „szívének megesése” Márk szerint a **tanítást** váltja ki Jézusból (ld. Mk 291. l.áb.), Máté szerint viszont a (csodás) **gyógyítást**, ahogyan a 10,8-ban, 19,2-ben és 21,14-ben is beleviszi ezt a mozzanatot Márk szövegébe.

Viszont nagyon izgalmas jelenség az, ahogyan Márk **szövegének megváltoztatásával** (valamint a kétszeres „és íme” kifejezéssel: 3,16-17) Jézus bensőséges, **benne** szellemi-lelki módon végbemenő „látását” és „hallását” (vö. Mk 16. l.áb.) a nyilvánosságához intézett, **mindenki által** látható-hallható isteni közleménnyé, azaz fantasztikusan csodás jelenséggé változtatja Máté. Márknál azt mondja az égi hang: „**Te** vagy az én szeretett fiam, benned gyönyörködöm!” – Máténál viszont: „**Ez** az én szeretett fiam, **benne** gyönyörködöm” (3,17).

Jézus személyének felmagasztalása

Máté ért ahhoz, hogy különféle módszereket alkalmazzon Jézus személyének fölmagasztalása érdekében.

1) Eleve **kizárja** azt, hogy Jézusról is feltételezzünk **minden emberre jellemző** tulajdonságokat.

Egyszerű példa erre, hogy az első „kenyérzaporítás” történetében Máté kihagyja Jézusnak a meglévő élelem mennyiségével kapcsolatos kérdését (Mk 6,38), amint előfordul, hogy más helyeken sem hagyományozza át Jézus kérdéseit: az ő Krisztus-képe alapján Jézusnak nincs szüksége efféle **tájékozódó kérdésekre** (vö. Mk 5,9.30; 8,23; 9,21); de érdekes kivétel például épp a második „kenyérzaporítás” története (15,34).

Jellemző apróság az is, hogy a fügefafa ún. „megátkozásának” történetében Márk beszámolója szerint (Mk 11,13) Jézus „messziről meglátott egy lombos fügefát, és odament, hátha talál rajta valamit, de amikor odaért, semmit sem talált, csak leveleket, ugyanis még nem volt fügeérés ideje”; Máté azonban kihagyja azt, hogy: „ugyanis még nem volt fügeérés ideje” (21,19) – nehogy az a szemrehányás érhesse Jézust, hogy **érthetetlen dolgot** cselekszik.

Súlyosabb példával találkozunk Jézusnak a gazdag ifjával folytatott párbeszédében. Az ifjú kérdésére: „**Jó** rabbi, mit tegyek, hogy örök életet örököljek?”, Márk szerint Jézus így válaszolt: „**Miért** mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy valaki: Isten” (Mk 10,17-18). Máté szerint viszont így (19,17): „**Miért** kérdezel engem a **jóról?** – azaz szerinte Jézus nem utasíthatta el magától a „jó” jelzőt. Persze érdekes ellentmondásban áll ezzel, hogy aztán mégiscsak idézi a folytatást: „**Csak egyetlen valaki van, aki jó**”, de

kihagyja belőle „Isten” megnevezését, vagyis talán elmondhatjuk, hogy „lebegteti” a témát.

2) Apró változtatásokkal *érzékelletti*, hogy Jézusnak *különleges képességei* vannak:

Amikor a Genezáreti-tavon viharba kerülnek, és Jézus békésen szendereg a hajóban, Márk szerint a tanítványok ezzel a kérdéssel rázzák föl (Mk 4,38): „Rabbi, nem törődöl azzal, hogy elveszünk?” Máténál viszont így kiáltanak (8,25): „Uram, ments meg minket, mert elveszünk!” Vagyis Márknál a tanítványok még el tudják képzelni Jézus nemtörődömségét, Máténál viszont már „tudják”, hogy csak szólniuk kell Jézusnak a pusztulás elkerülése érdekében, mert *van hatalma* azt megakadályozni.

Márk leírásában a gerázai embert megszálló tisztátalan szellemek – miután Jézus távozásra szólította fel őket – kéri: „Küldj minket a disznókba, hogy beléjük menjünk!”, mire Jézus „megengedte nekik” (Mk 5,12-13), Máté szerint viszont kifejezetten *megparancsolta* nekik (8,32): „Menjetek!”

Máté szerint Jézust jellemezte a *pontos jövődőlés* képessége. Az egyik esetet láttuk már az előző alpontban: Szenvedésbejelentéseiben Jézus Márk szerint arról beszélt, hogy „három nap múltán”, azaz hamarosan ismét „talpra fog állni” (hagyományos fordításban „feltámad”), ezt Máté átalakította, és azt írja: „a harmadik napon” (16,21; 17,23; 20,19). – Szintén a szenvedésbejelentésekkel kapcsolatos, hogy Jézusra váró szenvedések között csak Máté nevezi meg konkrétan a keresztre feszítést (20,19; vö. még 26,2).

Jézus „csodatételeinek” leírásai közül kiemelkedik, hogy Márknál Jairus lányának meggyógyításáról van szó, Máté azonban azzal, hogy a „a végét járja” kifejezés helyett azt írja: „éppen most halt meg” (9,18), *halottfeltámasztássá* változtatja a gyógyítást.

Noha nyilvánvalóan kizárt, hogy Máté szentháromságtani értelemben Istennek tartotta volna Jézust, mégis van három furcsa, nehezen értelmező lépése:

Az egyik: Amikor a tetőt megbontva eresztettek le egy bénát Jézus elé, ő „bizalmukat látva így szólt a bénához: „Gyermekem, Isten megbocsátja bűneidet.” Az ott ülő néhány írástudó erre ezt fontolgatta szívében: „Ki ez, hogy így mer beszélni? Istent gyalázza! Mert ki képes megbocsátani a bűnöket, ha nem egyedül Isten?” (Mk 2,5-7). Máté azonban mindössze azt írja: „Ez Istent gyalázza” (9,3)! Kihagyásával *mintha* azt sugallaná, hogy Jézus magának tulajdonította *a bűnök megbocsátásának* egyedül Istent megillető jogát.

A második eset még furcsább, és még nehezebben értelmezhető: Mk 9,42-ben ez áll: „Ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik *bíznak*, jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék.” A párhuzamos mátéi hely pedig: „Ha valaki csak egyet

is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik *bíznak bennem...* (18,6). – Márknál minden valószínűség szerint *Istenre* kell vonatkoztatni a kicsik bizalmát, mert ha nincs megadva a „bízni” (a fordításokban általában „hinni”) ige (*πιστευειν*) tárgya, akkor az az evangéliumokban gyakorlatilag mindig Istenre vonatkozik. Elképzelhető azonban, hogy Jézus Márknál is az *őbenne* bízó kicsikről beszélt, akiket az írástudók nem egyszer megpróbáltak „leválasztani róla” (vö. Mk 2,16; 3,22 és Mk 514. l. láb., 1-2. bek.); talán erre utal az „ezek közül” megszorítás. Nehéz eldönteni, melyik az eredeti mondanivaló („Istenben”, vagy „bennem”), de úgy látszik, *mintha* Máté itt *Jézust állítaná Isten helyébe*.

A harmadik eset sem egyszerűbb: Jézusnak a Mk 2,19a-ban olvasható kérdésén – „Vajon böjtölhet-e a násznép, *ha* a vőlegény velük van a lakodalmas teremben?” – Máté látszólag apró változtatást végez (9,15): „Vajon bánykódhat-e a násznép, *amíg* velük van a vőlegény?” Itt azonban nem árnyalatnyi különbségről van szó, hanem a következőről: Az Ószövetségből közismert volt a „*Jahve* mint Izrael népének vőlegénye” kép (Iz 54,5; 61,10-11; 62,4-5; Jer 2,2; Ez 16. f.; Oz 2,18), Jézus pedig azt élte át a Jordánba történt alámerítésekor, hogy nem kell tovább várakozni („Itt a kedvező idő”), Isten jelen van, mégpedig nem leszámolásra kész Bíróként (ahogyan Keresztelő János prédikált róla), hanem szerető Édesapaként, avagy az itteni képet használva, népének szerető Vőlegényként. Ha pedig a vőlegény jelen van a lakodalmas teremben, akkor ez *örömmel* tölti el a násznépet, s az képtelen lesz böjtölni. Isten közelségének ismertetőjegye tehát az öröm, hanem pedig a komor böjtölés. A későbbiekben már nem értették a Jézus kérdésében lévő mondanivalót, s ennek az értetlenségnek, illetve kivégzésének hatására *átértelmezték* azt: Máté szövegében már nem *Isten a vőlegény*, hanem *Jézus* (a részletesebb magyarázatot ld. Mk 86. és 88. l. láb.).

Mindenesetre az utóbbi három eset eszünkbe juttathatja azt is, hogy a megtisztítását kérő leprás Márk szerint „térdre borult” Jézus előtt (Mk 1,40: *gonüpetón*), Lukács szerint „arcra borult” előtte (Lk 5,12: *peszón epi proszópon*), ezzel szemben Máté a kultikus nyelvezet sokkal erősebb, „*hódol, imád*” felhangú kifejezését (*proszküein*) használja itt is, meg a későbbiekben is (9,18; 14,33; 15,25; 20,20), s ezzel a földi Jézus „mögött” az Isten jobbára emelt *Krisztust* jeleníti meg (vö. Mt 4,9-10 // Lk 4,7-8 – Mt 42. és Lk 35. l. láb.).

3) Ezzel elérkeztünk Máté Jézust felmagasztaló technikáinak csúcára, azaz oda, hogy különféle *krisztológiai címekkel ruházza föl* Jézust ott is, ahol Márk nem használ ilyen címeket.

Közismert dolog, hogy Máté számos alkalommal hivatkozik arra, hogy Jézusban „beteljesültek” bizonyos ószövetségi „jövendölések”, „ígéretet”. Ezek az ún. „beteljesedési idézetek”

kifejezetten Máté teológiájának jellegzetességét alkotják, és krisztológiai (illetve részben ekkleziológiai) elgondolásait tükrözik: segítségükkel Izrael és a „pogányok” Messiásaként akarja bemutatni Jézust, Az effajta idézetek számáról megoszlanak vélemények; a következő tízet biztosan közéjük sorolják az egzegéták: 1,22-23; 2,15; 2,17-18; 2,23; 4,14-16; 8,17; 12,17-21; 13,35; 21,4-5; 27,9-10. Máté ószövetségi idézetei közül a leghosszabbat (12,17-21) azért érdemes itt kiemelni, mert „az Úr szolgájáról” (*ebed Jahve*) szóló első izajási éneket (Iz 42,1-4) alkalmazza Jézusra, vagyis azt üzeni, hogy az Izajás által megénekelte *ebed Jahve* nem más, mint Jézus.

A Máté által Jézusra alkalmazott krisztológia címek közül leggyakrabban az „Uram!” megszólításban rejlő „*Úr*” fordul elő. Kétszer (8,2 és 20,30) úgy, hogy az adott helyen Márknál (Mk 1,40 és 10,47) nem olvasható, azaz Máté *betoldja* ezt a megszólítást, kétszer pedig (8,25 és 17,4) – és ez a súlyosabb – úgy, hogy a Márk (Mk 4,38 és 9,5) által használt „Rabbi”-megszólítást *változtatja* „Uram”-ra.

A következő két hely komoly értelmezési problémákat vet föl, de nem lehet kihagyni őket ebből a sorból, mert a súlyos „*Emberfia*”-címet alkalmazzák Jézusra, ráadásul úgy, hogy Máté az egyik esetben (16,13) Jézus szájába adja ezt a kifejezést; szerinte Jézus azt kérdezte tanítványaitól: „Mit mondanak az emberek: *Ki az Emberfia?*”, holott Márknál ez így hangzik (Mk 8,27): „Mit mondanak az emberek, *ki vagyok én?*” – A másik esetben Márknál azt mondja Jézus: „...mondom nektek, hogy minden megbocsáttatik majd az embereknek, a vétkek és a *gyalázások* is, bármennyit gyalázkodjanak is, ha azonban valaki a szent Léket gyalázza, annak nincs bocsánata soha örökké, hanem örök véték foglya” (Mk 3,28-29). Máté viszont az általános „gyalázkodásokat” Jézusra szűkíti: „Ha valaki *az Emberfia* ellen emel szót, megbocsáttatik neki, de ha valaki a szent Lélek ellen emel szót...” (12,32).

Máté egyetlen helyen vonatkoztatja Jézusra az „*Isten fia*” címet. Márknál Péter apostol így vall Jézusról: „Te vagy *a Messiás*” (Mk 8,29), Máté megtoldja ezt: „Te vagy a Messiás, *az élő Isten fia*” (16,16).

Végezetül a talán legáruklódóbb módosítás: Ahogy az imént láttuk, Péter Márk szövege szerint is „*a Messiásnak*” („Krisztusnak”) vallotta Jézust (Mk 8,29), mint azután Máté szövege szerint is (16,16), de ahogy a folytatásban kiderül: Márknál Jézus sehogyan sem foglalt állást Péter véleményével kapcsolatban!! Már csak a messiási cím (elvi) többértelműsége miatt sem válaszolhatott egyszerű igennel (még utalásszerűen sem), de azért sem, mert *a közgondolkodásbeli értelmezést* határozottan vissza kellett volna utasítania; ráadásul – noha mindenfajta hagyományos messiásvárást elutasított (ld. Mk 12,35-37) –, Istenről szóló üzenetével mégiscsak valamiféle „messiási” küldetést akart teljesíteni, azaz nagyon is konkrét

„üdvösségre” akarta vezetni népét, *igazi* politikai, társadalmi, vallási stb. szabadságra és békére (vö. Lk 4,17-21; 13,34-35; 19,42 – vagy Mt 5,41). Jézus állást-nem-foglalását tehát semmiképp sem lehet Péterrel egyetértésként értelmezni, mint ahogy a nép elképzeléseivel való egyetértéseként sem.

Megerősíti ezt, hogy Péter nyilvánvalóan igenlést várt Jézustól (ahogyan ezt Máté majd betoldja: 16,17), mint ahogy az evangélium első olvasói is, akik már Messiásnak tartották Jézust. Evangéliumának felirata (Mk 1,1) azt tanúsítja, hogy Márk is annak tartotta; ha tehát tudott volna olyan hagyományról, amely szerint Jézus egyetértett Péter felfogásával, aligha hallgatta volna el!

Tehát Jézus ténylegesen csak annyit mondott itt, hogy „senkinek se beszéljenek *őróla*” (*peri autu*): A tanítványoknak *nem* Jézus *személyét* kell igehirdetésük középpontjába állítaniuk, *hanem* Jézusnak Istenről és az ő országáról szóló *üzenetét*, és azt tetteikkel is hitelesíteniük kell (vö. Mk 6,12-13).

Mindezek ellenére Jézus személyét felmagasztaló buzgalmában Máté teljesen az ellenkezőjére fordítja Márk szövegét, és ezzel Jézus felfogását is: Márk szerint Jézus „erre keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek *őróla*” (Mk 8,30), Máté viszont azt írja: „Akkor keményen rászólt a tanítványokra, hogy senkinek se beszéljenek arról, hogy ő a Messiás” (16,20).

(2019. október)

KRISHNAMURTI

AZ ÉLET KÖNYVE (RÉSZLETEK)

Az állatok erőszakosak. Az emberek, akik az állatvilágból fejlődtek ki, szintén erőszakosak. Természetükhöz tartozik az erőszakosság, harag, féltékenység, irigység, hatalomvágy, pozíciószerezés, presztízs és mindenekelőtt az uralkodásra törekvés, valamint az agresszivitás. Az emberek erőszakosak - ezt bizonyítja számtalan háború is -, közben pedig kialakítottak egy ideológiát, amelyet erőszakmentességnek neveznek.

Amikor tényleges erőszakra kerül sor - például háború két ország között -, mindenki részt vesz benne, és még élvezi is. Valóban erőszakosak vagyunk - ugyanakkor ismerjük az erőszakmentesség eszményét -, így máris konfliktusba kerülünk. Mindig arra törekszünk, ne legyünk erőszakosak - ez szintén része a konfliktusnak. Fegyelmezzük magunkat, hogy szelídek legyünk - és ez megint csak a konfliktust erősíti. Tehát, amikor erőszakosak vagyunk, és az erőszakmentesség ideálját valljuk, lényegében agresszívek vagyunk. Első teendő, hogy felismerjük erőszakosságunkat, és ne próbáljunk mentesülni az erőszaktól. Az erőszakot a maga